

Ահա մեր մշակական դէպիզը՝

Սորանով դիմում ենք մեր դէպիզի համակրող բոլոր անձանց, հրաւիրելով աջակցել մեզ, որովհետեւ «Լուսման» միշտ ծառայել է ընդհանուր շահերի և երբէք՝ անձնական — նիւթականի։

Սիրելի մի ազգ, հասկանալ նրա բացասական և դրական կողմերը, ճիշտ գնահատել նրա ներկայ վիճակը՝ կարելի է միմիայն նրա անցեալի հետ լաւ ծանօթ լինելով։ Ահա ինչու աջակցելու մեր անցեալի այդպիսի ծանօթութեան ժողովրդի աւելի լայն շրջանին, մենք իբր փորձ 1910 թուին որոշել ենք տալ մեր բաժանորդներին Եղիշէի Վարդանանց պատմութեան՝ աշխարհաբար նոր թարգմանութիւնը իբրև ձրի յաւելում։

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Լ Ո Ւ Ր Ե Ր

■ Մամուլը հազարեց, որ Պետական Դումայում հայ ազգի ներկայացուցիչներից մէկի ճառը ողա հայրենասէրների կողմից անուանուել է հաջող։ Տրամաբանօրէն դատելով, ուրեմն «հաշում են բոլոր ողաահայերը, քանի որ հայ ճառախօսը ոչ թէ մի անհատ է այնտեղ, այլ ներկայացնում է ամբողջ ողաահայ ժողովուրդը։

Այժմեան ողա ժողովուրդը երևի պատմութիւն ասած բանից տեղեկութիւն չունի. եթէ նա պատմութիւն գիտենար և այն էլ միայն վերջին 140 տարիների պատմութիւնը, այն ժամանակ նա պիտի փայփայէր այն մի բուռն հսկայ ժողովրդի զաւակներին, որոնց հայրերը, պապերն ու նրանց նախնիքները շատ բան գոհելով, մեծաքանակ արիւն թափելով և իրանց նիւթական ու բարոյական ջանքը չխնայելով, ամբողջ Կովկասը նուաճեցին ողա տէրութեան համար։ Եթէ այժմեան ողա ժողովուրդը գիտենար թէ ինչպիսի երախտագիտութեամբ էին յիշում Ռուսիայի ինքնակալները և իրանց նախնիքները հայ ժողովրդին, ինչ պատիւներ էին տալիս այդ ծառայութիւնների փոխարէն, մի փոքր աւելի բարեմտութեամբ կվերաբերուէին դէպի այդ քայքայուած և անտէր հայ ժողովուրդը։

Կարդացէ՛ք, պ. պ. ՎՈՒՍ հայրենասէրներ, կարդացէ՛ք Ռուսաստանի վերջին դարերի պատմութիւնը հարազատ աղբիւրներից, մտէ՛ք մայրաքաղաքի հարուստ մատենադարանները և սւտումնասիրեցէ՛ք Ռուսիայի մեծ ինքնակալների անհամար արտօնագիրները: Գուցէ այն ժամանակ ամաչէ՛ք:

■ Մեր ընթերցողները երևի կյիշեն, որ տարիներ առաջ սուրբան Արգիւլ Համիդը առաջարկեց Կ. Պօլսի հայոց պատրիարքարանին՝ Կ. Պօլսի Պանկալթիի նշանաւոր գերեզմանատնից ննջեցեալների ոսկորները տեղափոխել ուրիշ գերեզմանատուն և գետինը յանձնել իրան: Այդ բանին ուժեղ կերպով դիմադրեց հայ ազգը պատճառաբանելով, որ Հայոց եկեղեցու օրէնքներով անկարելի է ննջեցեալների մարմինը տեղափոխել և Համիդը ստիպուած եղաւ հրաժարուել իւր դիտաւորութիւնից: Ներկայումս, ինչպէս գրում են մեզ Կ. Պօլսից, այդ նոյն առաջարկն անում է արդէն ոչ թէ Արգիւլ Համիդը, այլ Կ. Պօլսի Հայոց ազգային ժողովի տնտեսական խորհուրդը հետեւեալ պատճառաբանութեամբ:

Ազգային զանազան գումարներ, մօտ կէս միլիօն ըլլալով, կտակուած զանազան ազգայիններից այլ և այլ բարեգործական, գլխաւորապէս կրթական նպատակով դրուած են դրամատան մէջ. և որովհետեւ այդ գումարը միայն 3—4⁰/₀ է բերում և միւս կողմից Պանկալթիի պէս նշանաւոր թաղում գտնուած այդ մեծագին գետինը ննջեցեալներին յատկացուած լինելով՝ ապարդիւն է մընում, տնտեսական խորհուրդը առաջարկում է ազգային ժողովին ննջեցեալների աճիւնները տեղափոխել մի ուրիշ տեղ և յիշեալ կէս միլիօն դրամով արդիւնաբեր շէնքեր կառուցանել: Տնտեսական խորհուրդն առաջարկում է մինչև անգամ տեղափոխել Յակովբ կաթողիկոսի գերեզմանը, որ իբրեւ ուխտատեղի է ծառայում ամբողջ Կ. Պօլսի հայ բնակիչների համար: Հետաքրքրական է թէ ինչ որոշում պիտի անէ այս մասին Կ. Պօլսի Ազգային ժողովը:

■ Կիլիկիայի վեհ. Կաթողիկոս տ. Սահակ Խապայեանցը տեսնելով Կիլիկիայի վերին ասաիճանի լքուած վիճակը և որ ինքը ոչ մի նիւթական միջոց չունի ծով կարիքին գէթ մասամբ բաւականութիւն տալ, միւս կողմից տեսնելով, որ ազգային ժողովը իր նախկին պատճառաբանեալ հրաժարականին ոչ մի կարևորութիւն և պատասխան չէ տուել, ստիպուած այս օրերս տուել է իր երկրորդ հրաժարականը:

■ Աղանայի կուսակալ Զեմալ-բէյը Դ. Դուռը ուղարկած մի հեռագրով խնդրել է, որ Հալէպի ու Աղանայի բազմաթիւ անմշակ մնացած (երևի հայերի կոտորածից անտէր մնացած) հողերի վերայ

ընտելութիւն հաստատելու համար Բուղարիայից և Ռուսաստանից եկած 5000 մահմետական գաղթականներ ուղարկուին: (Բզ.)

Կ. Պօլսից մեզ գրում են. «Հոգևոր իշխանութիւնը դեռ կշանայ ամեն. Օրմանեանը եկեղեցիներէն հեռու պահել, որով ն. սրբազնութիւնն էլ չկրցաւ նոյն իսկ Հ. Մկրեանի յուղարկաւորութեան մասնակցել և դամբանականով մը ի վեր հանել Մկրեանի բուն հոգին, զոր չկրցին ընել ոչ նորա մահուան առթիւ ճառող դամբանախօսը և ոչ ալ մեր խմբագիրները: Հանրութեան մէջ իսկ Մկրեանի դէմ անհամակիր հոսանք մը կար, որուն գլխաւորներն էին եկեղեցականները, վեղարաւորներ և անվեղարներ, որոնց ծանր կուգար Մկրեանի անկաշկանդ բնութիւնը և խրոխտ ընթացքը և քահանայական արժանապատուութեան ձգտումը, մինչ նոյն իսկ քահանայութիւնը՝ իւր ստորնացած դիրքին համակիր պիլ կը սիրէր, անկէ փնտրելով իւր շահն ու ապրուստը:—Պօլսոյ ազգային վիճակն ալ բաւական խեղճացած է: Դժբաղտաբար դաշնակցականը համակրութիւն կորսնցուցին իրենց յախուռն ընկերվարականութեամբ, և Դուրեան սրբազան անճարակցաւ իւրովի իւր գործը վարել, և ինկանք այնպիսի փոս մը, ուստից, քանի ամիսներ են, դեռ ելնելու կերպը չեն գտած: Կառավարութիւնն ալ կը խայտայ տեսնելով որ Հայեր ինքզինքին կը տկարացնեն, և միթէ իրեն հիգն է Հայերուն օգնել. միթէ լաւ չէ՞ որ արեւելքի այդ կարևոր տարրը օրէցօր չքանայ, որպէս զի իւր տարրը դժբաւոր մրցակից մը չունենայ:»

Պ. Ալէքսանդր Մանթաշեանը ի յիշատակ իւր նոր վախճանուած ամուսնու իւր ծախքով կառուցանում է էջմիածնի կաթողիկոսական վեհարանը, ծախսելով այդ շինութեան վրայ հարիւր հազար ուրբլի: Արդէն էջմիածին են գնացել մի քանի ճարտարապետներ կարևոր նախապատրաստութիւնները տեսնելու:

Վեհ. Կաթողիկոսի Սանահին գտնուած ժամանակ մի խումբ անձինք—պ. պ. Ստ. Լիսիցեան, Եր. Լալայեան, Իս. Յարութիւնեան և Գիւտ աք. Աղանեան ցանկալով յաւերժացնել այդ օրը՝ որոշել էին աշխատել վերանորոգելու Հաղբատի նշանաւոր վանքն ու հնութիւնները և բազրատունեաց այդ սքանչելի կերտուածքի մնացորդները ազատել այժմեան ապականութիւնից և քայքայումից. և տեղն ու տեղը դիմելով վեհին՝ նախ ստացել էին ն. ս. հաճութիւնը և ապա Հաղբատի կալուածատէր պ. Միք. Արամեանին խնդրել, որ ընդունէ այդ յանձնաժողովի պատուաւոր անդամի կոչումը:

Նորին օծութիւնը հաճութեամբ ընդունեց այդ առաջարկը

և օրհնեց, պ. Արամեանը նոյնպէս ռւբախութեամբ յանձն առաւ իւրովսանն նպաստել այդ գործին, ինչպէս և իւր հաւանութիւնը տուեց թեմիս ս. Առաջնորդը:

Այս մասին գործին ձեռնարկողները երկու ամիս առաջ դիմել էին վեհին և խնդրել նորա հաստատութիւնը:

Այժմ, ինչպէս լսում ենք, վեհ. Հայրապետը բարեհաճել է հաստատել յանձնաժողով հետեւեալ անձերից՝ նախագահ ս. Գարեգին արքեպիսկոպոս, պատուաւոր անդամ Մ. Արամեանց և անդամներ՝ Ստ. Լիսիցեան, Իս. Յարութիւնեան Եր. Լալայեանց և Գիւտ աք. Աղանեանց:

Առաջիկայ յունուարից ն. Նախիջևանում կսկսուի հրատարակուել հայերէն լեզուով «Լոյս» անունով մի շաբաթաթերթ Գէորգ Ռէիզեանի խմբագրութեամբ:

Թիֆլիսի Հայ հասարակութեան կողմից հանգ. մեծ իշխան Միխայիլ Նիկոլայեւի թաղման հանդիսին ներկայ գտնուելու համար գնացին Ա. Քիշմիշեան և Յ. Մելիք Աղամալեան: Իսկ վեհ. Հայրապետի կողմից Մեսրոպ եպիսկոպոսը:

Հանգուցեալի վրայ Թիֆլիսի Հայ հասարակութեան կողմից կդրուի արծաթեայ պսակ:

Եթիւզանդիոնը հաղորդում է, որ Աւ. Ահարոնեանը հիւանդանոցի բանտի մէջ թաւրոնական մի նոր պիես է գրել և թէ առհասարակ բանտարկեալ գրագէտը լաւ է խնամուում հիւանդանոցի վարչութեան կողմից:

Մոսկայում 1907 թուից Ի. Ե. Ջաբելինի նախաձեռնութեամբ բացուել է Հնագիտական ճեմարան, ուր պէտք է պատրաստուին մասնագէտներ յատուկ թանգարանների, դիւանատների և մատենադարանների համար, հնագիտական ամենառարկաների պատրաստութեամբ, և ուր արդէն ուսանում են այժմ մօտ 300 լսողներ:

Այժմ ճեմարանի վարչութիւնը որոշել է կառուցանել յատուկ շէնք իր համար և նրան կից թանգարանի շինութիւն պատմաբան Ջաբելինի յիշատակին. և այդ նպատակի համար հանգանակութիւն է բացել ամեն տեղ:

Ճեմարանի վարչութիւնը ուղարկել է բաժանորդաթերթ և խմբագրութեանս անունով, ուր ցանկացողները մասնակցել այդ թանգարանի շինութեան կարող են ուղղել իրանց նուիրատուութիւնները:

Լսում ենք, որ մօտերս Թիֆլիսում կսկսուի հրատարակուել մի մեծահատոր հայերէն ալմանախ, ուր կտպագրուին յատկապէս հայ և օտարազգի միջնակարգ դպրոցների աշակերտների

աշխատութիւններ: Աւմանախի թէ խմբագրութիւնը և թէ հրատարակչական գործը կազմակերպելը իր վրայ է առել պ. Ստ. Լիսիցեանը:

Այս նոյեմբերին լրացաւ մեր նշանաւոր բանասէր Գաբիէին եպ. Սրուանձտեանցի մահուան 17 տարին, այդ առիթով այս համարում տալիս ենք նրա պատկերն և կենսագրութիւնը մեր հանգուցեալ աշխատակից Յովհ. ք. Մկրեանի գրած, որ ժամանակին չէր թոյլատրել ամբողջութեամբ տպագրել տաճկաստանի հայ գրաքննիչը:

† Բագում վախճանուեց բժ. Միսաք Արամեանցը, որ յայտնի գրական և հասարակական գործիչ էր 60—70 ական թուերին և ջերմ հալածող էր կեղծ ազատամտական ուղղութեան. ինքը սիրող հայ ժողովրդին և հայ եկեղեցու, միևնոյն ժամանակ հմուտ հայագէտ էր և պատմագէտ և համոզուած ազգասէր: Նրա գրուածները զետեղուած զանազան լրագրներում և գլխաւորապէս «Նոր-Դար»ում: Աշխատակցում էր նաև «Լուսմայ»ին:—Յարգանք նրա յիշատակին:

Արագրներում կարդում ենք, որ տաճիկ կառավարութիւնը վերջապէս որոշել է ոչնչացնել Կ. Պօլսի շները և սահմանադրութեան բարեբեր հետեանքները տարածուեցան ամենից առաջ... շների վրայ: Արդ՝ քանի որ Կ. Պօլսի անթիւ շները այսուհետև պատմութեան պիտի պատկանեն՝ խմբագրութիւնս ներկայ համարում տպագրում է հանգ. Մարկոս Աղաբէգեանի մի յօդուած, նուիրուած այդ հռչակաւոր «զասակարգ»ին: Աղաբէգեանը իւր վերջին օրերն էր ուղարկել այն տպագրելու «Լուսմայ»ում «Մի-խաք Տէր-Մեսրոպեանց» ստորագրութեամբ:

ՄՏԱՑՈՒԱԾ ԳՐԳԵՐ

1. Ներսէս ք. Տէր-Յարապետեանց Ատենախօսութիւն. Թիֆլիս 1909.—Մի հոգեբուղի քարոզ է խօսուած Բագուի հայոց եկեղեցում վեհ. Տ. Մատթէոս Բ. կաթողիկոսի օժման օրը: Առհասարակ պէտք է ասել, որ Հ. Ներսէսը խօսելու ձիրք ունի և հայ հոգին բացարձակապէս երևում է նրա հրատարակած քարոզների մէջ, միայն խորհուրդ կոտայինք բազմաթիւ կրկնութիւններից խուսափել:

2. Pessimist, Ի՞նչ է հասարակութիւնը. Թիֆլիս 1909, արտատպուած «Լուսմայ» ամսագրից:

3. Կրօնի դաստաւութիւնը ա. բաժանմունքում. կազմեց Գամալեանց Ս. Ղպիր. Թիֆլիս 1909:

Նմբագիր հրատարակիչ՝ Գրիգ Ս. Ք. ԱՂԱՆԵԱՆՑ